

PRÁVNÍ PŘEKLAD V TEORII A PRAXI

NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

MARTA **CHROMÁ**

KAROLINUM

Právní překlad v teorii a praxi
Nový občanský zákoník

Marta Chromá

Recenzovali:

prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc.

JUDr. ThDr. Květoslav Tomáš Krejčí, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Petra Bílková

Obálka a grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2014

© Marta Chromá, 2014

ISBN 978-80-246-2851-6

ISBN 978-80-246-2852-3 (pdf)

Tato práce vznikla v rámci programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově PRVOUK – P06 Veřejné právo v kontextu europeizace a globalizace.

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

OBSAH

Předmluva ---- 7

Úvod ---- 9

1. OBECNÁ VÝCHODISKA PŘEKLÁDÁNÍ PRÁVNÍCH TEXTŮ ----11

1.1 Nástin obecných teorií překladu ---- 14

1.2 Sémiotika právního překladu ---- 20

1.2.1 Právní překlad jako komunikace ---- 22

1.2.2 Právní překlad jako proces ---- 28

1.2.3 Překladaatel ---- 33

1.2.4 Překlad jako interpretace ---- 37

1.2.4.1 Sémantická interpretace ---- 39

1.2.4.2 Právní interpretace ---- 43

1.2.4.3 Pojmová analýza ---- 46

2. PŘEKLÁDÁNÍ PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ ----51

2.1 Právnělingvistická východiska pro překlad českých zákonů do angličtiny ---- 53

2.1.1 Projekt překladu nové české civilní legislativy do angličtiny ---- 57

2.1.2 Lingvistická východiska ---- 58

2.1.3 Metodologie překladu ---- 62

2.2 Analýza některých gramatických jevů ---- 68

2.2.1 Modální slovesa v ustanovení zákona ---- 68

2.2.2 Genderová neutralita ---- 74

2.2.3 Vyjádření právních domněnek a fikcí ---- 79

2.2.4 Spojka *spíše než* ---- 85

3. OBČANSKÝ ZÁKONÍK ---- 89

3.1 Systematika nového občanského zákoníku ---- 90

3.2 Obecná část ---- 95

3.3 Rodinné právo ---- 127

3.4 Absolutní majetková práva ---- 146

3.5 Relativní majetková práva ---- 185

ZÁVĚR ---- 235

BIBLIOGRAFIE ---- 239

SUMMARY ---- 245

JMENNÝ REJSTŘÍK ---- 249

VĚCNÝ REJSTŘÍK ---- 251

REJSTŘÍK ANGLICKÝCH TERMÍNŮ ---- 259

PŘEDMLUVA

Historie výuky právního překladu v České republice začala před osmnácti lety, kdy se na Právnické fakultě Univerzity Karlovy konal první ročník dvousemestrálního doplňkového studia pro překladatele právních textů. Smyslem studia bylo a je překladatele seznámit se základy českého práva, a posílit tak jejich překladatelskou právní gramotnost; překladatelské dovednosti se pak mohou tříbit ve čtyřech jazycích, které jsou nejčastějšími pracovními jazyky překladatelů, tj. angličtině, němčině, francouzštině a ruštině. Za tu dobu prošly studiem stovky překladatelů; také učitelé – jak právníci, tak lingvisté – prošli zásadním vývojem. Pro právníky je zpětná vazba od překladatelů čili lingvistů, zásadní v tom, že si daleko více než při výuce studentů práv uvědomují, jak důležitá je obsahově jasně, významově jednoznačně a syntakticky přehledně formulovat právní pravidla a vykládat právní normy. Vyučující právnických cizích jazyků nejenže si prohloubili své právnělingvistické znalosti a osvojili si základy právní komparace, které předávají účastníkům studia, ale v průběhu těch osmnácti let vydali překladové právní slovníky pro angličtinu, němčinu, francouzštinu a italštinu a učebnice vedle těchto jazyků také pro právníkou ruštinu a španělštinu.

Ve 21. století dochází globálně k intenzivnímu rozvoji všech disciplín, které s překladem právních textů souvisí, zejména právní lingvistiky, srovnávací právní lingvistiky a překladové právní lexikografie; tato publikace je drobným příspěvkem k rozvoji teorie právního překladu v České republice a pomůckou pro překladatele, kteří do angličtiny překládají texty s tematikou občanského práva a zejména texty související s novým občanským zákoníkem.

Ráda bych touto cestou poděkovala všem, kdo mi svou pomocí a vstřícností umožnili tuto práci napsat. Zejména bych chtěla poděkovat recenzentu JUDr. ThDr. Květoslavu Tomáši Krejčímu, Ph.D., za cenné připomínky a kritické komentáře, které mi poskytl jako český právník a anglický solicitor a které jsem se snažila do textu promítnout. Druhému recenzentovi prof. JUDr. PhDr. Michalu Tomáškoví, DrSc., děkuji za koncepční rady a nápady. Poděkování stejně jako ve všech mých předchozích publikacích i zde patří kolegům právníkům z oborových kateder Právnické fakulty UK JUDr. Ondřeji Frintovi, Ph.D., a JUDr. Petru Kotábovi a řediteli legislativního odboru

Senátu PČR JUDr. Milanu Eberlemu, kteří trpělivě odpovídali a odpovídají na mé četné a nikdy nekončící dotazy týkající se českého práva a české právní terminologie. Seanu Davidsonovi a Andrewovi Fisherovi děkuji za to, že mi pomohli zachovat lingvistickou správnost angličtiny při zachování právního smyslu přeložených termínů a ustanovení. Svým kolegyním PhDr. Haně Slavičkové a Mgr. Vladce Kvasničkové děkuji za přečtení celého textu, dceři Martině za formální úpravu bibliografických údajů a synovi Janovi za pomoc s českou lingvistickou terminologií. A samozřejmě děkuji stovkám účastníků překladatelských kurzů (překladatelů a právníků) organizovaných PFUK, Komorou soudních tlumočnicků ČR nebo Justiční akademii, protože bez jejich zájmu a zpětné vazby by tato publikace nevznikla.

Autorka bude vděčna za jakékoliv připomínky, rady a náměty.

Praha, září 2014

Marta Chromá

PhDr. Marta Chromá, Ph.D.

katedra jazyků PF UK

nám. Curieových 7, 116 40 Praha 1

ÚVOD

Překlad právních norem z jednoho jazyka do druhého je a vždy bude velkou výzvou pro překladatele právních textů bez ohledu na to, jak je výchozí právní systém filozoficky a kulturně blízký či vzdálený cílovému právnímu systému a jak typologicky odlišné či příbuzné jsou výchozí a cílový jazyk.

Právo je obvykle řazeno mezi společenskovědní obory. Na rozdíl od ostatních disciplín v této kategorii, jejichž uplatnění není nijak výrazně lokálně vázáno, je právo jako systém norem determinováno historií, kulturou, společenským vývojem a významným způsobem také jazykem území, na němž konkrétní právní systém vznikl, kde se rozvíjel a pro které platí. Přes veškeré tendence k europeizaci, internacionalizaci či přímo globalizaci je právo stále ještě svou podstatou disciplína lokální a jeho interpretace je zcela závislá na společenském a právnělingvistickém kontextu daného geografického a lingvistického prostoru.

Přirozený jazyk, který je též determinován historií, kulturou a společenským vývojem území, kde se tento jazyk majoritně používá k dorozumění, má z právního hlediska v zásadě dvojí funkci. Primárně je vnímán jako komunikační prostředek mezi těmi, kdo právní pravidla a normy formulují, a těmi, jimž jsou tato pravidla a normy adresovány. Nicméně je třeba mít na paměti, že jazyk jako základní nástroj komunikace nejen odráží kognitivní procesy, ale také je stimuluje. K tomu, aby jazyk sloužil efektivní komunikaci mezi zákonodárcem a adresáty právních norem, je zapotřebí, aby to byl jazyk srozumitelný, jasný, významově čistý, tedy aby interpretace smyslu norem (v jejich celku i jednotlivostech) byla taková, jakou zákonodárce zamýšlel. Dokáže-li text zákona jako celku a jeho jednotlivých ustanovení smysluplně interpretovat primární adresát (tj. přirozený uživatel jazyka, v němž je norma napsána), je velmi pravděpodobné, že se (zkušený) překladatel nedopustí fatálních chyb při převodu právní informace do jiného jazyka. Schopnost překladatele adekvátně interpretovat výchozí právní text a porozumět mu je klíčová v celém procesu překládání, jak se pokusíme vysvětlit v první kapitole.

Tato publikace, jejímž hlavním cílem je nastínit základní přístupy k překládání českých právních norem do angličtiny z pohledu teorie a jejich aplikace v praxi, je roz-

dělena do tří kapitol. První popisuje základní aspekty překladu právního textu z jednoho jazyka do jiného a soustřeďuje se na jeho teoretická východiska v rámci obecné teorie překladu. Druhá kapitola je rozdělena do dvou oddílů, z nichž první analyzuje východiska pro překládání českých právních norem do angličtiny a druhý se věnuje legislativně technickým aspektům překladu českého zákona do angličtiny. Třetí kapitola je rozčleněna podle částí nového občanského zákoníku do čtyř oddílů – obecná část, rodinné právo, absolutní majetková práva a relativní majetková práva.

I.
OBECNÁ
VÝCHODISKA
PŘEKLÁDÁNÍ
PRÁVNÍCH TEXTŮ

Překládání a tlumočení textů s právním obsahem patří do široké kategorie odborného diskursu (professional discourse)¹ ve smyslu komunikace v rámci skupiny lidí s určitým profesním nebo odborným zaměřením. Tato komunikace je mnohvrstevnatý a složitý proces přenosu a převodu informací primárně determinovaný prostředím, v němž ke komunikaci dochází, jejím účelem a aktéry, jazykovým kódem (nebo kódy) jako nosičem informací, formou a obsahem přenášených informací apod. Překladatel nebo tlumočník do komunikace mezi primárním odesílatelem a primárním příjemcem zasahuje v okamžiku, kdy, zjednodušeně řečeno, odesílatel a příjemce používají odlišné kódy (jazyky).

Je nanejvýš pravděpodobné, že překlad coby převod sdělení z jednoho kódu do jiného existoval od samého počátku interakce mezi lidskými bytostmi. První doložené zmínky o překladatelích, resp. tlumočnicích v profesionálním diskursu najdeme již v antickém Římě. Každý veřejný činitel měl ve svých službách *interpretes*, jejichž hlavní funkcí bylo zprostředkovat verbální nebo psanou komunikaci mezi jejich nadřazeným a Řeky, tj. výchozím a cílovým jazykem byla latina, resp. řečtina (Skřejpek 2007, s. 29). Kromě toho existoval v Římské říši zvláštní úřad *ab epistulis Graecis*, jehož úkolem bylo překládat veškerou korespondenci (tudíž i listiny s právním obsahem) vedenou s řecky mluvící částí impéria (Skřejpek 1991, s. 89).

Přestože mezijazykový převod, tj. překládání sdělení z jednoho jazyka do jiného jako více či méně vědomá, zamýšlená a plánovaná činnost existuje staletí, teorie překladu jako akademická a vědecká disciplína se zrodila až ve 20. století. Se zrychlujícím se vývojem všech oblastí života a společnosti v globálním smyslu začínala překladatelská praxe hrát stále významnější roli. Postupně se vytvářely teorie, jež se pokoušely kriticky analyzovat používané překladatelské techniky v různých oblastech překládání (literární překlad, odborný překlad apod.). Cílem bylo vždy najít a vědecky zdůvodnit optimální metodu, pravidla a principy, jež by se měly stát součástí překladatelské praxe a pomohly by identifikovat kvalitu konkrétního překladatelského díla. Není třeba zdůrazňovat, že jednoznačná odpověď na otázku „co je dobrý překlad“ se dosud nena-

---

1 Srov. Bhatia-Bremner 2014.

šla, i když existovaly a existují nejrůznější pokusy závazně stanovit určitá pravidla, jež mají být při překládání dodržena, čímž by kvalitní překlad vznikl (srov. Malmkjær 2005, s. 5–8). V oblasti překladu právních textů zejména v souvislosti s jeho významem a nezastupitelnou úlohou v rámci Evropské unie se hledají cesty, jak objektivizovat hodnotící hlediska, a zajistit tak odpovídající právnělingvistickou úroveň přeložených textů. Vedle různých kritérií stanovených Evropskou komisí² se lze setkat i s akademickými analýzami a návrhy řešení.³ Při posuzování kvality právního překladu stojí za zmínku (nikoliv ojedinělý) názor: „The question in legal translation is not which translation is right, but, more modestly, which one is less wrong“ (Kischel 2009, s. 7). Velmi často se při hodnocení překladu v odborné komunikaci zvažuje, do jaké míry překlad jako celek splnil či nesplnil účel, pro který byl pořízen, a očekávání konečného příjemce překladu (kterým v naprosté většině případů není teoretik překladu, ale odborník v problematice, o níž přeložený text pojednává).

---

2 Viz např. „Programme for Quality Management in Translation – 22 quality actions“ z roku 2009 na stránkách European Commission (<http://ec.europa.eu/>).

3 Srov. Matulewska 2013.

1.1 NÁSTIN OBECNÝCH TEORIÍ PŘEKLADU

Teoretici překladu přistupovali a přistupují k analýze procesu překládání z různých pohledů a soustředí se na různé aspekty, jimž přisuzují klíčovou roli: prvotní orientace na výchozí text se postupně přesouvá k textu cílovému, čistě lingvistické teorie překladu jsou vytlačovány pragmatickými přístupy a sémiotickým nazíráním na překlad zahrnujícím roli konečného příjemce přeloženého textu při volbě překladatelských postupů. Proces překládání sám o sobě je způsob rozkrývání vztahů mezi jazyky (tj. srovnávací analýza, *comparative analysis*), nalézání rozdílů (tj. kontrastivní analýza, *contrastive analysis*), zjišťování kulturních rozdílů mezi prostředím výchozího a cílového jazyka (tj. mezikulturní pragmatika, *cross-cultural pragmatics*), přičemž všechny postupy mají zásadní vliv na vytvoření cílového textu tak, aby tento text dával smysl konečnému příjemci.

Protože teoretické základy překládání právních textů vycházejí z obecných teorií překladu, uvedeme pro názornost přehled několika z nich, jež více či méně ovlivňují právněpřekladatelskou praxi i teorii.

V roce 1958 vydali Jean-Paul Vinay a Jean Darbelnet svou *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, v níž nastínili strategie a postupy při překládání. Rozlišovali pouze dvě metody (strategie), které má překladatel k dispozici: (a) doslovný (*direct; literal*) překlad, ale gramaticky a idiomatically odpovídající cílovému jazyku, a (b) volný (*oblique; free*) překlad, kdy dosažení ekvivalence mezi výchozím textem (VT) a cílovým textem (CT) je na překladateli (Venuti 2000, s. 84–92). Autoři zároveň uvádějí sedm postupů, jež lze použít u menších textových jednotek, jako jsou věty, části vět nebo slova, které má překladatel k dispozici. První tři z nich jsou typické pro doslovný překlad: (1) výpůjčka, přejímka (*borrowing; l'emprunt*), např. české slovo *apostila* pocházející z francouzštiny (jako druh vyššího ověření dokumentu); (2) kalk (*calque*) jako zvláštní forma výpůjčky, např. český překlad z latinského *translatio*; (3) doslovný převod neboli prostá kontrapozice⁴ (*word-for-word; traduction littérale*), např. české *prohlášení a záruky* pro anglickou dubletu *representations and warranties* při absenci tohoto institutu v českém právu. Další čtyři postupy spíše indikují volný překlad: (4) transpozice (*transposition*) jako nahrazení jednoho typu jednotky jiným typem nebo postupem při zachování smyslu, protože týž obsah lze vyjádřit jiným způsobem; většinou se jedná o nutné gramatické změny v důsledku odlišných systémů výchozího jazyka (VJ) a cílového jazyka (CJ), např. česká *oznamovací povinnost* je standardně *duty to report* (příp. *duty to notify*); (5) modulace (*modulation*) jako změna pohledu, např. procesní termín *advice* (*of rights*) je v češtině *poučení (o právech)*; (6) ekvivalence (*equivalence*) na úrovni slovní zásoby, větných úseků i vyšších celků, jež je obvykle kontextově determinovaná, např. *obviněný* může být v procesní *common law* angličtině *defendant*; (7) adaptace (*adaptation*) zejména v případech, kdy v CJ neexistují jevy/reálie, které jsou vyjádřeny ve VJ, např. *Old Bailey* může být v právnícké češtině *londýnský trestní soud*. Nutno dodat, že těchto sedm

4 Termín viz Poldauf 1977, s. 74.

postupů, jak je identifikovali Vinay a Darbelnet, používají v menší či větší míře všichni překladatelé bez ohledu na to, zda překládají odborný nebo literární text, zda mají teoretické povědomí o těchto postupech či jaká teorie překladu v dané době převládá.

Na rozdíl od svých předchůdců se Eugene Nida soustřeďuje na čtenáře jako adresáta překladu a ekvivalenci posuzuje v závislosti na jeho reakci. Ve své zásadní práci *Toward a Science of Translating* (1964) shrnul své rozsáhlé praktické zkušenosti při překládání bible do angličtiny, přičemž se pokusil do svého vědeckého pojednání o překladu zakomponovat v té době nové poznatky sémantiky a pragmatiky. Nida rozlišuje ekvivalenci formální (*formal, gloss*) a dynamickou (*dynamic*). Formální ekvivalence má za cíl „permitting the reader to identify himself as fully as possible with a person in the source language context, and to understand as much as he can (...)“ (Venuti 2000, s. 129) s případným využitím překladatelských poznámek (*glosses*). Dynamický překlad v Nidově pojetí znamená vytvořit takový text v cílovém jazyce, který bude jeho čtenář vnímat naprosto přirozeně ve svém kulturním prostředí, aniž by překladatel usiloval o přiblížení kulturního prostředí výchozího textu a zvláštností výchozího jazyka.⁵ Po více než 40 letech od vydání svého zásadního díla Nida opouští termín „věda“ ve spojení s překladem a vrací se k zavedenému termínu „teorie“ s tím, že „Translating is not a separate science, but it often does represent specialized skills (...)“ (2006, s. 11). Vedle sémantiky a pragmatiky zdůrazňuje také nutnost zaměřit se v teorii překladu na kulturní antropologii a teorii komunikace jako na obory, které překladateli pomáhají na jedné straně uplatnit jeho dovednosti a na druhé straně pochopit objektivní překladatelské procesy.

Peter Newmark, ačkoliv často kritizován pro svůj preskriptivismus (viz Munday 2001, s. 46; Malmkjær 2005, s. 5), pracuje při analýze procesu překladu s dichotomií doslovný překlad (*literal translation*) a volný překlad (*free translation*), přičemž jeho pojetí volného překladu je velmi blízké Nidově pojetí dynamického překladu zejména proto, že v něm klade důraz na cílový jazyk a konečného příjemce přeloženého textu. Jako hlavní postupy volného překladu zmiňuje *adaptation, free translation, idiomatic translation a communicative translation* (Newmark, 1988, s. 45–47). Z pohledu právního překladu je nepochybně zajímavá jeho charakteristika komunikativního překladu. Newmark (1988, s. 282) ho považuje za překlad „at the readership’s level“, jenž se soustředí na přesný převod sdělení ve výchozím jazyce do jazyka cílového tak, aby byly odpovídajícím způsobem zachovány prvky cizí kultury v širokém slova smyslu a byly co nejsrozumitelněji přiblíženy čtenáři. V tomto smyslu „communicative translation explains“ (Newmark, 1988, s. 48). Je-li tento pragmatický aspekt překladu skutečně zachován, pak se může stát, že cílový text je pro cílového adresáta daleko srozumitelnější, než je výchozí text pro jeho původní publikum. Zejména při překladu procesních dokumentů (např. sdělení obvinění, obžaloba apod.) je takovýto překladatelský přístup nanejvýš žádoucí.

5 Srov. Venuti 1995.

Před téměř 40 lety se ve Francii na *École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs* prosadila interpretační teorie překladu (Lederer 2003). Postupně se rozšířila do dalších institucí vzdělávající překladatele a tlumočníky a její význam je především v tom, že se soustředila na zásadní aspekt v procesu překladu, a sice na interpretaci výchozího textu. Základní premisou je, že pro porozumění výchozímu textu jako celku a jeho jednotlivým segmentům je klíčové interpretovat jej s využitím lingvistických, extralingvistických a encyklopedických znalostí, identifikovat smysl textu s využitím kontextu na všech úrovních (lingvistický, diskurzivní, kulturní, sociální apod.). Tuto teorii lze považovat za předstupeň sémiotického přístupu k překladu, o němž pojednáme dále.

Funkční teorie překladu se zcela orientují na cílový text a jeho příjemce. Funkční přístup k překládání reprezentuje především dílo německých lingvistů a teoretiků překladu Kathariny Reiss (2000a), Hanse Josefa Vermeera (2000) a Christiane Nord (1997). Reiss (2000b, s. 160–163) hovoří o textu v cílovém jazyce, jenž je „funkčně ekvivalentní“ textu ve výchozím jazyce. Její základní premisou je, že určitý text má konkrétní funkci a že tato funkce má být v cílovém textu zachována, přičemž rozlišuje tři funkce – informativní (tj. prosté sdělení obsahu), expresivní (sdělení umělecky zpracovaného obsahu) a operativní (sdělení obsahu, jehož smyslem je přesvědčit, docílit účinku). Aplikujeme-li tuto trichotomii na texty, s nimiž se můžeme setkat v právu, pak jednoznačně převažuje jejich operativní funkce, ať se jedná o texty normativní či nenormativní povahy, a lze říci, že absentuje funkce expresivní.⁶ Informativní funkci mají texty obsahující pokyny k určitým podpůrným činnostem v právní praxi, např. jak psát vnitrofiremní memorandum, dopis jiné právní kanceláři, ale také návod na využívání právních databází. Jakmile je na základě takových pokynů napsán dopis jiné právní kanceláři, bude mít v tomto pojetí funkci operativní.

Hans Vermeer spolu s K. Reiss stáli u zrodu *skopos* teorie jako jednoho z proudů funkčního přístupu k překládání. Řecké slovo *skopos* znamená účel/cíl (Zweck, purpose); tato teorie, orientovaná na příjemce překladu, považuje za adekvátní takový překlad, „wenn sie vom Rezipienten als hinreichend kohärent mit seiner Situation interpretiert wird und kein Protest, in welcher Form auch immer, zu Übermittlung, Sprache und deren Sinn (Gemeintem) folgt“ (Vermeer–Reiss 1984, s. 112). *Skopos* teorie je založena na tvrzení, že „any (form of translational) action has an aim, a purpose“ (Vermeer 2000, s. 221). Funkce a účel výchozího a cílového textu se mohou (významně) lišit, protože výchozí text je obvykle vytvořen pro adresáta v rámci „výchozí“ kultury⁷ a cílový text – překlad – je určen pro publikum v kultuře odlišné. Předpoklad odlišné funkce a účelu platí zejména pro umělecké texty, uvážíme-li využití emotivní a poetické funkce jazyka⁸ v takových textech, jež jsou těsně spjaty s kulturou daného jazykového prostředí, ale zcela běžně se naplňuje také při překládání právních textů, protože

6 Je ovšem třeba připustit, že se zcela výjimečně stává, že např. při překladu celého soudního spisu musí být do cílového jazyka přeložen např. soukromý, velmi emocionálně laděný dopis, jenž je předložen jako důkaz.

7 Kultura v tomto smyslu je pro nás souhrn všech historických, kulturních, sociálních a lingvistických faktorů, institucí a výsledků lidské činnosti a myšlení.

8 V terminologii R. Jakobsona (1960, s. 353).

právo jako systém je rovněž bytostně svázáno s kulturou daného jazykového prostředí. Na druhé straně ale mohou být účel a funkce výchozího a cílového textu shodné nebo velmi blízké, jak je tomu při překládání textů s informativní funkcí v pojetí K. Reiss (viz výše). Vermeer tvrdí, že každému překladu může a musí být vymezen *skopos* a že „the skopos of a translation is the goal or purpose, defined by the commission and if necessary adjusted by the translator“ (2000, s. 230). Termín *commission* (Übersetzungsauftrag) je zde chápáno jako podnět k překladu přicházející buď od samotného překladatele, nebo, a to většinou, od zadavatele překladu. Takové pojetí účelu překladu se pak promítá i do případného „objektivního“ hodnocení kvality přeloženého textu v praxi, které je v zásadě průnikem dvou subjektivních náhledů, a sice jak zadavatel vnímá splnění účelu překladu a jak vnímá překlad jeho konečný příjemce. V právní praxi se nezřídka stává, že zadavatel je totožný s konečným příjemcem. Zejména v oblasti překládání procesních materiálů (např. sdělení obvinění v trestním řízení nebo žaloba na neplatnost smlouvy v občanskoprávním řízení) je hlavním účelem překladu dosažení zamýšleného účinku příslušného textu, přičemž se předpokládá, že přeložený text bude z právnělingvistického hlediska odpovídat výchozímu textu. V praxi se ovšem nikoliv výjimečně stává, že překlad je z různých důvodů terminologicky nebo jazykově nepřesný, v některých ustanoveních posouvá smysl výchozího textu či trpí jinými vadami, jež by při objektivním posouzení úrovně takového překladu nezbytně vedly k negativnímu hodnocení jeho kvality, ale zadavatel/příjemce je s překladem spokojen, protože splnil jeho očekávání v tom smyslu, že nebyl v řízení (jako důkazní prostředek) protistranou napaden nebo soudem zpochybněn, případně mu pomohl vyhrát soudní spor apod.

Christiane Nord rozpracovává některé aspekty *skopos* teorie zejména v kontextu vzdělávání překladatelů a tlumočnicků. Tvrdí, že překlad musí splňovat určité požadavky definované v „instrukcích“ k překladu (zadání), aby mohl svému účelu sloužit (1991, s. 8). Její rozlišení překladu na „dokumentární“ (*documentary translation*) a „instrumentální“ (*instrumental translation*) je významné především pro zpětnou analýzu překladatelského procesu jako celku a jednotlivých postupů zvolených překladatelem. Podle Nord dokumentární překlad „serves as a document of a source culture communication between the author and the source text recipient“, kdežto instrumentální překlad je „a communicative instrument in its own right, conveying message directly from the source text author to the target text recipient, having the same or analogous function as the ST“ (1991, s. 72), a plní tak informativní funkci v pojetí K. Reiss viz výše. Takto definovaný instrumentální překlad se uplatňuje zejména v převodu různých návodů či manuálů, jež mají ve všech jazykových verzích stejnou funkci a stejný zamýšlený účel. Budeme-li vycházet z této charakteristiky, pak v právu (i když možná překvapivě) lze jako instrumentální označit překlady předpisů Evropské unie do češtiny či jiných úředních jazyků členských států, protože ve všech členských státech mají tyto předpisy identickou funkci – jsou to normativní zákonné texty, u nichž se předpokládá, že budou dodržovány stejně jako vnitrostátní předpisy, a mají stejný účel, protože jsou přijímány standardně s cílem harmonizovat příslušnou oblast v rámci celé Unie.

Výrazná orientace na příjemce překladu je přirozená u pragmatické teorie překladu, s níž je obvykle spojována Mona Baker. Ve své zásadní učebnici překladu (1992) se analyticky zabývá nejen problematikou lexikální, kolokační a syntaktické ekvivalence, ale soustředí se i na pragmatické aspekty překládání a pořadí slov ve větných celcích a jejich vliv na překlad. Do teorie překladu vstupuje pojem funkční větné perspektivy a jeho dichotomie téma-réma, jehož doménou do té doby byla lingvistika a kolébkou byl Pražský lingvistický kroužek.⁹ Na základě aplikace dichotomického konstruktů na proces překladu jako procesu komunikace (diskursu) Baker říká, že téma je obsah větné jednotky – klauze („what the clause is about“), který ji spojuje s předchozími částmi diskursu; réma „is what the speaker says about the theme. It is the goal of discourse“ (1992, s. 121–22). Dále rozpracovává model tematické struktury orientované na odesílatele (*speaker-oriented thematic structure*) a informační struktury textu orientované na příjemce (*hearer-oriented information structure of the text*), čili co je známé a co je nové pro adresáta textu. Analyzuje textovou ekvivalenci porovnáváním komunikačního potenciálu textů v různých jazycích z pohledu překladatele, přičemž navrhuje určitá řešení, jak může překladatel odstranit jistou tenzi mezi syntaktickou a komunikační funkcí textu (1992, s. 167). Mona Baker se jako jedna z nemnoha teoretiků překladu zabývá otázkou, jak docílit toho, aby měl přeložený text v kontextu mezikulturní komunikace smysl. Soustředí se na koherenci, kterou chápe jako síť pojmových vztahů, na nichž je text vybudován, v kombinaci s griceovskou implikaturou¹⁰, čili zajímá ji, co mluvčí míní tím, co říká, nikoliv to, co je explicitně řečeno, a nabízí překladatelům postupy při překládání smyslu výpovědi (1992, s. 218). Z pohledu překládání právních textů je tento přístup klíčový, jak si ukážeme později, protože koresponduje se základními principy právní sémiotiky (*semiotics of law*), které se při interpretaci právního textu zaměřují právě na jeho smysl, a stává se zásadním příspěvkem k sémiotice překladu.

Základy teorie překladu vycházející z funkčního a sémiotického přístupu k jazyku nacházíme již v polovině minulého století u Romana Jakobsona (1959), jenž vnímá překlad především jako interpretaci. Rozlišuje vnitrojazykový překlad neboli vyjádření jinými slovy (*rewording*), mezijazykový překlad jako „pravý“ (*translation proper*) a intersemiotický překlad (*transmutation*), přičemž v Jakobsonově pojetí to znamená, že je verbální znakový systém nahrazen jiným, neverbálním. Vnitrojazykový překlad čili interpretace výchozího textu je první a zásadní fáze procesu překladu, v níž se překladatel snaží identifikovat primární sdělení v jeho nejširším slova smyslu (včetně jeho obsahu, formy a funkce), jež má být převedeno do cílového jazyka, snaží se porozumět jeho lingvistické formě a obsahové náplni do té míry, že je schopen toto sdělení převést do cílového jazyka. Je zřejmé, že překladatel je schopen převést do cílového jazyka pouze takovou informaci, jakou ve výchozím textu identifikuje, a takový smysl

9 Koncept představený Vilémem Mathesiem již v roce 1929, jímž se zabývali další (zejména čeští) lingvisté – Jan Firbas (např. 1956, 1986), František Daneš (např. 1974), ale který stál u zrodu systematické funkční gramatiky M. A. K. Hallidaye (např. 1985).

10 Srov. Grice 1991.

výchozího sdělení ve všech jeho rovinách, jak mu bude rozumět v jeho celistvosti v daném typu diskursu. Schopnost adekvátně interpretovat obsah a formu výchozího textu je klíčová při překládání jakéhokoliv textu v jakékoliv oblasti lidské činnosti. Právo je však disciplína založená na abstraktních pojmech a institutech, jejichž interpretace je kontextově vázaná na lokální tradice, historii a kulturní a jazykový vývoj zeměpisné oblasti, kde daný právní systém platí.

1.2 SÉMIOTIKA PRÁVNÍHO PŘEKLADU

Právo jako systém je ve svém vývoji zcela závislé na politickém, společenském a kulturním prostředí, v němž platí. Důvodem je základní funkce práva, a sice upravit a uspořádat vztahy v daném společenství. Tím se právo stává geograficky, kulturně a zejména lingvisticky determinovaným stejně, jako dané společenství. Jazyk, jímž je právo ve společenství sdělováno těm, kdo se jím mají řídit nebo jejichž vztahy upravuje, zcela podléhá právní kultuře daného společenství a vytváří také svébytný sémiotický systém. Sémiotika se snaží ukázat vztah mezi základními myšlenkovými vzorci a způsobem, jakým přisuzujeme určitý smysl tomu, co je nám sdělováno (srov. Jackson 1995, s. 11).

K tomu, abychom byli schopni přisoudit relevantní smysl určitému sdělení, chování nebo situaci, musíme mít nejen vrozené schopnosti myslící bytosti, ale zejména schopnosti osvojované v kulturně-společenském prostředí, v němž žijeme. Jak poznamenává Kischel (2009, s. 16), každá právní kultura má svůj specifický způsob vyjadřování (*mode of talking*) a dva právníci, kteří používají stejný přirozený jazyk (např. angličtinu), jsou schopni velmi rychle určit (nikoliv kvůli odlišné výslovnosti), zda se pohybují ve stejném nebo odlišném právně geografickém prostoru (např. USA nebo Velká Británie), tj. zda používají stejné zvyklosti při utváření smyslu textu („the same conventions of sense construction“) a zda tudíž patří do stejné sémiotické skupiny (*semiotic groups*) (Jackson 1995, s. 5).^{11,12}

Většina studií, jež analyzují jazyk práva, se soustředí na jeho lexikální stránku – jaká slovní zásoba převažuje – a na syntaktické struktury obvyklé pro jednotlivé právní žánry ve smyslu textových typů. Obvykle se pozornost zaměřuje na lingvistické aspekty, jež mohou tvořit určitou překážku v porozumění mezi právníky a neprávníky. Ale pragmatika¹³ právního diskursu a její přístupy ke zkoumání procesů v rámci tohoto diskursu jsou podstatné při posuzování účinku právního textu na jeho adresáta, ať už primárního (tj. zamýšleného odesílatelem) nebo „náhodného“, jež se stane příjemcem např. v důsledku překladu původního textu, který je pořízen pro informační účely v jiné právnělingvistické komunitě a jež nebyl při tvorbě výchozího textu odesílatelem plánován, předpokládán ani předjímán. Jak Jackson (1995, s. 97) uvádí, duální charakter jazyka určitého oboru či profese spočívá v tom, že se na jedné straně vyžaduje dodržování určitého obecnělingvistického standardu, který je na druhé straně doplněn

11 Jackson (1995, s. 96) obecně vysvětluje vznik sémiotické skupiny takto: „Whatever the degree and nature of variation, if the language of a particular profession, or other occupational group, has sufficient peculiarities to form a barrier to comprehension by those not member of the group, then we are in the presence of a group defined by language (a ‚semiotic group‘).“ Jinými slovy je to „a group which makes sense (of law) in ways sufficiently distinct from other such groups as to make its meanings less than transparent to members of other groups without training or initiation.“

12 Srov. s institutem „předporozumění“ u Gadamera (1999).

13 Pragmatiku chápeme nikoliv v čistě lingvistickém smyslu jako oblast soustředící se na jazyk v konkrétním situačním kontextu a na interakci mezi mluvčím a adresátem, ale v širším pojetí jako součást sémiotiky, jež se zabývá příčinnými a jinými vztahy mezi znaky přirozeného jazyka (slovy, výrazy, symboly atd.) a jejich uživateli.